

In het Museum Plantin-Moretus kreeg De Belser bij zijn werkzaamheden het boekje uit de 16^e eeuw van de minderbroeder Thomas van Herentals in handen.¹ Hij las in het boekje, omdat de auteur klaarblijkelijk afkomstig was van de historische hoofdstad van ‘zijn’ Kempen. Het inspireerde Ruyslinck, tot het schrijven van navolgend artikel.

De gearsten spiegel van Thomas van Herentals

Ward Ruyslinck, ‘Literaire wandeling’ in *Topics*, 11 juli 1984

In het niet zo gezegende jaar 1532, waarin een overstromingsramp, woekerprijzen voor rogge en pestprocessies het leven van onze voorouders verziltten en verzuurden, publiceerde een Kempense minderbroeder, Thomas van Herentals, een van die devote boekjes waar de bibliomanen van de twintigste eeuw op geilen. Het heette *Den Spieghel des Kersten Levens* en schonk de christelijke zielen in de Kempen en elders de gelegenheid om zich te spiegelen aan ‘den thien geboden gods ende den seven sacramenten der heylicher kercken’. Vandaag vertoont die spiegel wel enkele lelijke barsten.

Als broeder Thomas zijn eeuwige rust heel even zou mogen onderbreken om nog eens het erf van zijn vaders te bewandelen, hij zou uit zijn pij vallen van ergernis en verbazing. De verloedering lag al lang op de loer in de Kempen, maar in de jaren zeventig en tachtig slaat ze met heidens geweld toe. Dat schrijnt me niet, want ik heb het geloof in de ‘heylicher Kercken’ al jaren geleden verloochend. Het fascineert me veeleer, en dat zal wel een atavistische reflex zijn, want ik ben een scheefgegroeide loot van een oud, Kempens geslacht. Mijn stamboom heeft prachtige takken en gaffels in het land van Nete en Aa, waaraan klompen en boerenmutsen hangen en ook enkele meesterakten, toebehorend aan een notaris en een hoofdonderwijzer.²

Voor mijn grootvader van vaderszijde waren de Broechemse beemden het einde van de wereld. Hij had nooit een voet buiten zijn dorp gezet en ik ben er zeker van dat de Witheren van Postel, over wie hij in zijn missiealmanak had gelezen dat ze de Afrikaanse kinderen gingen leren lezen en schrijven, aan de rand van zijn verbeelding schemerden tot een soort van mystieke Vlaamse Chinezen die de Zuidpool gingen bekeren. Mijn vader daarentegen sprong voorzichtig over de denkbeeldige lijn die het einde van de wereld moest aangeven: hij ging mijn moeder opvrijen in Lier, trouwde met haar in Antwerpen en verwekte mij in Berchem.³ Ik zelf waagde me roekeloos verder, in andere continenten, voorbij de evenaar, maar toen ik 38 was geworden en vertrouwelijker had leren omgaan met mezelf begon het Kempense bloed in mijn oren te suizen. Ik nestelde me in het landelijke Pulle, op nog geen boodschappenritje afstand van mijn vaders geboortehuis tegenover de kerk in Broechem. Hunkerend naar de wortelstok van mijn bestaan, verzamelde ik ‘herinneringen’ aan de jeugd van mijn vader.⁴ De teleurstelling was groot.

Ik zocht vruchteloos de sloten op waar hij ‘puiten’ was gaan ‘kloppen’, de rustieke knuppelbruggen en kabbelende bosbeken waarlangs hij haagschool had gelopen, de oude watermolen waar hij zijn eerste nat pak had gehaald, de hoeven van Stien Van Molle en Tuur Gobbers waar hij het karrepaard had gemend en met de vlegel

zijn eigen tenen blauw gedorst.⁵ Ze waren er niet meer. 't Was al vergaan, gesloopt en weggegraven, verkaveld en versjacherd aan de meestbiedende. Wat er nog staat of ligt is een leugen, een smoel dat een gelaat wil zijn.

De hoeven van weleer

De hoeven, ja laten we het daar eens over hebben: een apart hoofdstuk in de verloederings-geschiedenis van de Kempen.⁶ Wat is er geworden van de hoeven van weleer, waar ook wij nog als vakantiekinden om melk, boter en eieren gingen en mee tok-tok-tok mochten roepen als de kippen werden gevoerd? Ze hebben hun oorspronkelijke aard en bestemming verloren, want het boerenbedrijf is na de oorlog in een zware crisis geraakt. De grazige weiden, schilderachtig bespat met boter- en paardenbloemen, werden verkaveld en kadastraal herbestemd tot villawijken en bungalowparken, tot kortgeschoren leefruimten waar de eieren van de welvaart worden gelegd.

De boerenzoons lieten de ploegschaar roesten, vouwden het agrarisch verleden op en spraken een nieuwe taal als boterbergbeklimmers in de zuivelindustrie, als oppassers in de Nationale Zoo of als dierenartsen. En de hoeven van Jacob Smits en Dirk Baksteen, die oasen van landelijkheid en labuur en dorps christelijkheid, raakten in verval. De 'Boere-charleston' van Van Ostayen was uitgedanst. De 'boererozen boerewangen boerelongen' hadden geen kleur en geen adem meer.⁷

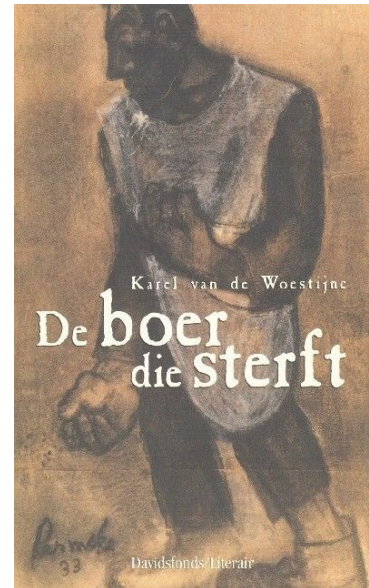
Een nieuw tijdperk brak aan, beheerst door de vraatzucht van het mensenetend steegedrocht dat Gezelle een eeuw tevoren al zag opdoemen.⁸ De overeind gebleven hoeven werden gerestaureerd en comfortabel herbouwd tot burgerburchten, privé-hemeltjes voor de beati possedentes, en tot besterde restaurants en 'étapes du bon goût', waar de boterberg met grote scheppen wordt afgegraven. De mestlucht is er verdrongen door de aromatische geuren van de Nouvelle Cuisine. Een kasseiweg van 'kinderkoppen', uit de landschappen van Timmermans en Claes weggebroken, leidt erheen. In de Gouden Gids van de golden seventies en de silver eighties staan ze keurig naast elkaar, de culinaire hoeven van de Kempen, niet zelden met een idyllisch plaatje erbij: 't Hoeveke, de Snepkenshoeve, de Marnixhoeve, de Goorhoeve, de Hezehoef, de Bouwhoeve, de Sint-Martinushoeve, de Sassenhoeve. Het oude natuurdecor eromheen is af en toe verrassend ongerept gebleven, maar doorgaans 'gearrangeerd', met een treurwilg of cipressenlaantje, een opgeverfd karrenwiel tegen de gevel of een boerenkar vol bloemenweelde in de voortuin. Het menu vermeld streekgerechten, want de 'nostalgie du passé' is ook in de keuken doorgedrongen.

Het interieur verwijst nog nadrukkelijk naar het eenvoudige, rustieke verleden. De koperen braadpannen, het karnvat, het paardenjuk en de dorsvlegel, de zedenprent 'Hier vloekt men niet, God ziet u' en de heiligenbeelden onder een stolp, door de zoons en dochters van de

pachters van weleer voor een prikje van de hand gedaan, worden door de postagrarische herenboeren uit de stad antiquarisch voor grof geld weer aangekocht en in de verbouwde stallen 'geëxposeerd'. God ziet hen niet meer, deze landjonkers van de consumptie-maatschappij: zij leven in verscholen vrijheid en zondige overvloed, gezellig vloekend in ongezouten gezelschap. Het oude wijf met de kanten muts in de verzilverde lovertjeslijst aan de muur – ze heette Tille of Stans en rust al ruim een eeuw onder de groene zoden van het dorpskerkhofje – schijnt hen gruwend aan te horen.

De beroemde *boer die sterft* van Karel Van de Woestijne is nu wis en waarachtig gestorven; hij is gebeente en nagedachtenis geworden. En de nazaten van de boer uit Pelemans, die 'snurkend ligt te dromen dat morgen boer na boer zal komen', zullen nu wel weten dat dichters liegen en dromen bedrog zijn. Er komen geen boeren meer. De poëzie van de bucolische landschappen, de beboste hoogten, de akkers en weiden, de duinen en vijvers, de melkbochten en singels, de boerenerven en uitpuilende schuren werd geleidelijk aangevreten, geschonden, ingepalmd door de gemotoriseerde barbaren uit de grote steden, de verkavelaars, de architecten, de weekendjagers, de zondagshengelaars en de ingeweken bezitters van allodiaal goed. De aanleg van nieuwe, toeristische motodromen – de E-snelwegen, de Taxandriaroute en de Pallieterlandroute – heeft de rush naar de chlorofyle zones nog versneld en vergemakkelijkt. Vae victis! De 'overwonnenen' zijn de kleine boeren, de dagloners, de plattelanders die, materieel en geestelijk onteigend, uit hun vredig territorium werden verdrongen en verdreven.

Hoe komt het dat ik op mijn 55ste zo'n heimwee heb naar de schreeuwende puthaak, de piepende kruiwagen, de broeierige geur van hooi, de kromme gestutte notenboom en het gulzig, spekbetovend geknor van loslopende varkens in de modderpoelen? Heb jij dat ook? Nou dan, je zult moeten leren ermee te leven, want het komt niet terug.

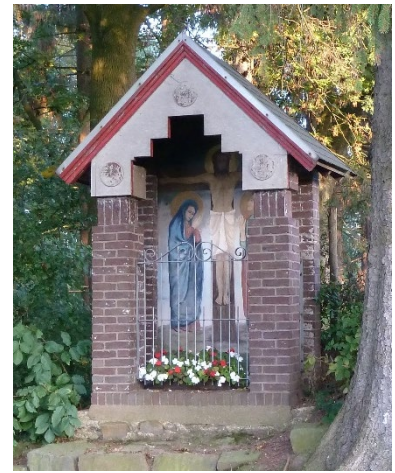
De processie van de heilige Herman

Samen met vele hoeven en met de zwoegende aardappel- en rapenboeren zijn ook de godsvrucht, de stille wijding en de lijdzame onderworpenheid aan de klei (al die romantische constanten in de naturalistische streekliteratuur) verdwenen. De boeren die boer zijn gebleven, de christelijke slaven van weleer, rekenen niet meer op Hierboven. Ze hebben zich grimmig gegroepeerd en maken in Brussel een vuist tegen het gezag. Ze verbranden in stilte hun traditionele goden en in het openbaar hun ongesubsidieerde overschotten. Waar het angelus nog klept, hoort geen boer de schuchtere hemelse boodschap meer.⁹ De stem van de Engel des Heren wordt overdreund door de luidsprekers van de Boerenbond en door oorverdovende orgelmuziek van de tractors. In de veldkapelletjes worden geen kaarsen meer ontstoken, de plastic boeketten achter de tralies zijn verschoten en de offerbus is alweer leeggeroofd.

Ze zijn er nog wel de kapelletjes hier en daar, maar ze staan er als verlaten schildwachthuisjes van de Heer bij, als beschermde monumentjes, vleugjes poëzie uit een

oude schoolbloemlezing. Ze spreken niet meer en worden ook niet meer toegesproken. Alleen de rallyrijder heeft er nog wat aan. Ze oriënteren hem, niet op het hogere, maar op het verdere.

Zo is dat nu geworden en verworden, broeder Thomas van Herentals: wij leven horizontaler. Wat zeg jij, zie je heel in de verte, in de avondschemering, de flakkerende kaarsen van een processie? Heb jij visioenen? Arme man, ga eens dichterbij. Jij hebt natuurlijk nog nooit het knipperende lichtbaken van een wegomlegging gezien. Dat gezichtsbedrog wordt je graag vergeven, want vergeven doen we nog wel, af en toe, als we er baat bij hebben.

Ik zou niet durven beweren dat de Kempen goddeloos zijn geworden. Dat is een al te radicale bewering. Ze zijn verwereldlijkt, getransmythologiseerd. De goddelijke, heilige en zalige personen werden uit de hemel neergehaald en op aarde geïnstalleerd in de gedaante van vedetten, wielrenners en voetballers en podiumsterren met elektrische gitaren. Transmythologisering heet dat, ja. ‘The show must go on.’ Ik heb het al in de jaren zestig zien aankomen.

In de zomer van 1969 besloot de pastoor van Grobbendonk, een gemeente die tot lang na de tweede wereldoorlog haar eerbied voor oude kerkelijke tradities had bewaard, om de jaarlijkse mariale processie nu maar eens op te doeken. Waarschijnlijk deed de gist van de post-conciliaire opvattingen zijn verlangen naar morele verruiming rijzen. In overleg met de gemeentelijke overheid en met enthousiaste medewerking van de lokale bevolking werd toen het idee opgevat om de traditionele processie te vervangen door een groots, publiek huldebetoon aan een van Grobbendonks grote zonen, het wielridool Herman van Springel.

En jawel hoor, dit plat-wereldse totaalspektakel kreeg het karakter van een religieus evenement. Er werd een feestelijke optocht georganiseerd, waarin Herman met zijn gezin als de Heilige Familie werd rondgereden en waaraan werd deelgenomen door verschillende bebloemde en bevlagde praalwagens, die elk een levensfase van de wegkampioen uitbeeldden: de geboorte van Herman, de jeugd van Herman, de triomf van Herman en dergelijke. Je hoeft niet zo veel verbeelding te hebben om die spandoeken te lezen als de geboorte van Jezus, de jeugd van Jezus en de triomf van Jezus. De hele optocht was duidelijk geïnspireerd en gekopieerd van de katholieke ritus. Het zou me niet verbazen als de organisatoren het jammer vonden dat de besnijdenis van Herman en het lijden van Herman moesten ontbreken.

Geloof je me niet, broeder Thomas? Het is echt waar gebeurd, op mijn communiezieltje van weleer. Nou ja, ik begrijp je zedelijke verontwaardiging, je klerikaal verdriet. Hoewel, het verbranden van ketters was ook niet zo mooi. *Wij* verbranden onze goden, we zijn nog veel brutaler en je kunt dat betreuren, maar we laten ze tenminste in aardse helden herleven. We herdopen en herknedden ze naar onze maat. Tussen haakjes, het mag dan al als excuus klinken, maar 1969 was wel een bijzonder liederlijk jaar vol ontluistering en ontwijding. Ik herinner me, naast de profane processie van de heilige Herman, twee andere opmerkelijke voorbeelden van zedenverwildering: de homofiele marxist Pasolini liet in dat jaar zijn rauwe film ‘Porcile’, zijn Italiaanse zwijnenstal, op de christelijke gemeenschappen van Europa los en de vermaarde pater Schillebeeckx werd op piemelnaakt zonnebaden betrap en als openbare

zedenschener bekeurd. Wat prevel je, eerwaarde broeder? Ja, zeg het wel. God sta ons bij. Hoewel laten we niet té preuts zijn: je weet zeker nog wel wat Boccaccio op de orthodoxe middeleeuwse Florentijnen en Rabelais op jouw ingetogen tijdgenoten losliet.

Per rotten links

Je hebt overigens nog lang niet alles gezien en gehoord. Je bent veel te lang weggeweest. Heb je de Kempense oorden van verderf al bezocht, de cinema's en dancings en sauna's? Hoewel jij als gelukzalige geest geen last meer kunt hebben van je bloeddruk, zou ik het toch maar niet doen. Blijf nederig, kuis en naïef. In zijn alwijsheid en voorzienigheid heeft de Heer het bovendien zo geschikt, dat jij *Het Reklaamblad van de Kempen* en zijn jongere broer *Kontakt* niet gratis (en ook niet per abonnement) in je hemelse bus kunt krijgen. Het zou een ondraaglijke beproeving voor je zijn als je in deze bladen, spiegels van de menselijke droesems, per ongeluk of uit zwakheid des vlezes ging zitten bevriren. Neem nu bijvoorbeeld de bioscoopadvertenties, en de daarbij horende aanbevelingen. Zal ik er eens wat van oplezen? Anders denk je nog dat ik overdrijf of een onverdraagzame renegaat ben.

In Cine Nova in Nijlen liep 'een wrede, gewaagde en gewelddadige film *De zwarte hand*, en die hand doodt de mannen en streelt de vrouwen.' Alsjeblieft, in Eastmancolor.

Cine De Toekomst beloofde enkele jaren terug aan de geëmancipeerde zielen en zielenpoten van Herenthout 'knokpartijen, samenzweringen, schandaaltjes, buitensmijters... Wat een zaligheid!', en alsof het allemaal niet op kon, als tweede hoofdfilm 'Robert Hoessein en Catherine Spaak in *Ridder Maupin...* Hongaarse legers rukken op, voorafgegaan door huurlingen die verkrachten wat (sic) ook maar op een vrouw lijkt... Allen daarheen!' Zo weet je meteen wat niet alleen het heden, maar ook De Toekomst te bieden heeft.

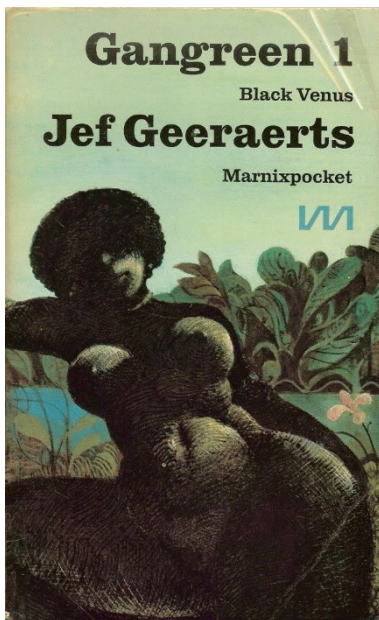
En je eigen Herentals, broeder, heeft voor zijn cinefielen blijkbaar ook wat lekker zondigs in de filmtrommel. In Cine Plaza loopt, zie ik, *De kuisheidsgordel*. Warm aanbevolen voor volwassenen (jawel, we hebben nog wel enkele restricties): 'Tony Curtis en Monica Vitti in een amusante kleurenfilm vol nieuwe gags en frivole bedgeheimen...'

En wat lees ik in *Kontakt* van 23 mei 1984? Variétés-Club in Lier serveert als voorfilm aan meerderjarigen het prikkelproduct 'Neukpiste voor liefdesongerige paren'. Je komt er wel achter wat daarmee bedoeld wordt, als je een ticket neemt. Wat doe je frater Thomas? Wat hoor ik? Keer je je om in je graf? Wat moet Ernest Claes dan zuchten en knarsetanden in zijn tombe? Hij zag het niet eens aankomen. 'Langs alle wegen en zandbanen van Hageland en Kempen', schreef hij nog geen halve eeuw geleden in zijn boek *Jeugd*, 'staan nog altijd de goede Heiligen, en waken over land en volk. Die hebben ons nooit verlaten.' Dichters liegen, dat wisten we al. Nu weten we ook dat romanschrijvers geen zieners zijn.

En we gaan nog veel verder de brede weg van Mattheus op.¹⁰ Het ondenkbare is denkbaar geworden, het ongeoorloofde geoorloofd. Satan speelt overmoedig al zijn troeven uit. Je moet maar eens een uitstapje maken naar het landelijke gehucht Gestel, bij Berlaar, 180 zielen, 40 huizen, 30 kippen en 1 kroeg. Je wandelt er in een dodelijke, ouderwets dorpse stilte de dries op – je weet wel, het belommerde dorpsplein waar de horigen van de heerlijkheid van Rameyen 's avonds gezellig doorzakken – en je bewondert de gotische kerk en betreedt vol schroom het smalle lapje kerkhof met bemoste en verweerde zerken. Je schrikt van je eigen voetstappen. Als je lang genoeg hebt rondgekeken en je eigen ziel gebaad in de zielenrust der

vaderen, moet je eens gaan luisteren aan de kerkpoort, die altijd op slot is. Je weet niet wat je hoort: er wordt daarbinnen zowaar gepingpong. Ik ben er weken later teruggekeerd en toen was het verbeterd toernooi (tussen kapelaan en koster?) nog steeds niet beslecht. De twintigste eeuw, broeder Thomas, *tempora mutantur*.

Als je nog wat aardse tijd over hebt, moet je ook eens in de abdij van Tongerlo aanlopen en er de boekhandel-souvenirwinkel nabij de toegangspoort bezoeken. Daar loopt een wit gepijde, uit de kluiten gewassen norbertijn schijnbaar mediterend rond en verkoopt jou, als je er om vraagt, de gangreneuze boeken van Jef Geeraerts en de erotische *Stoelendans* van Paul Koeck. Niet van onder de toonbank, maar schaamteloos erboven. Het lijkt geen twijfel, de wereldse genietingen en het zedenbederf zijn ook in het laatste bolwerk van het christendom doorgedrongen.

We marcheren per rotten links, frater, daar is niets aan te doen. De vooruitgang grijpt ons met zijn grote bek vol rotte tanden, frater, daar is niets aan te doen. Als je nee zegt worden je botten gekraakt en tot beendermeel vermalen. Het is jouw probleem niet meer, ik weet het. Maar het zal je toch wel iets doen dat de spiegel van het christelijk leven, waar jij al je Latijn en Diets in hebt gestoken, niet alleen affreus gebarsten is, maar ook vlekkig binnen zijn afbladderende gulden lijst. Eén vaag teken van hoop ontwaar ik. De vuilophaaldienst van Pulle laat de feestdagse afwijkingen van zijn uurrooster via de parochiale preekstoel bekend maken. Wie niet naar de mis gaat, loopt het risico dat hij zijn vuilniszakken op de verkeerde dag aan de deur zet en dat ze niet worden opgehaald. Op die manier verwerkt het van oudsher weldenkend en rechtgelovig gemeentebestuur niet alleen het huisvuil, maar ook het geestelijk vuil binnen zijn groene grenzen.

Eindnoten

---

¹ Volledige titel *Den Spieghel des Kersten Levens, Beslutende, 't verklaers van den thien gheboden Gods en van den VII sacramenten der heyligher Kercken, also verre als den ghemeynen Kerstenen noot is te gheloooven en profyt te weten om metten wercken te beleven*, geschreven door Thomas van Herentals in 1529 en door François Titelmans voor het eerst uitgegeven in 1532 (postuum, Thomas stierf in 1530). Het boekje was in de 16e eeuw kennelijk zeer populair, want het beleefde binnen twee decennia zeven herdrukken bij Symon Cock, een concurrent van de Officina Plantiniana.

De minderbroeders of franciscanen waren bijzonder strijdlustig tegen reformatorische activiteiten en de franciscaan Thomas van Herentals preekte al sinds 1519 om de gelovigen tegen nieuwlichters te wapenen, waarna hij het op papier ging zetten. De gepubliceerde uiteenzetting van het katholieke geloof was het eerste in de volkstaal geschreven populaire werk voor eenvoudige gelovigen om hen te waarschuwen voor de gevaren van ketterij en hen te wapenen tegen de gevaren van de reformatorische leer.

² Zie [stamboom van De Belser](#) .

---

³ Nadat hij in 1914 als jongeman van 18 jaar op de vlucht voor de Duitsers naar Engeland was gegaan en gedurende de laatste jaren van de Eerste Wereldoorlog in het Engelse Letchworth werkte bij de wapenfabriek Kryn and Lahy Metal Works.

⁴ De avonturen en streken uit zijn jeugd heeft Leo De Belser zelf vastgelegd in zijn *'t Dorpsratteken*, waaruit Ward Ruyslinck de 'herinneringen' aan de jeugd van zijn vader putte.

⁵ 'Puiten kloppen' – kikkers vangen; 'haagschool lopen' – spijbelen.

⁶ Zie 'De hoeven van weleer', 1982, in [De verdwenen Berchemse hoeven van Eddy Ausloos](#).

⁷ Boere-charleston

Paul van Ostaijen (1896-1928)

Tulpebollen bolle tulpen tulpetuilen
rozetuilen
boererozen boerewangen boerelongen
boerelongen ballen wangen
ballen bolle bekkens
bugel en basson – o hop!
Marie-Katelijne Marie-Katerien
wie heeft er de kleinen bugel gezien
wie heeft er de groten bugel gezien
en wie Gaston met zijnen basson
want dit is geen pavane of geen sarabande meer
dat is geen gigue of geen allemande meer
en geen wals
dat is 'nen charleston
'nen boerecharleston
van Gaston op zijnen basson
En wie heeft er de kleinen bugel gezien
en wie heeft er de groten bugel gezien
en wie Gaston met zijnen basson
De kleine bugel zit in 'nen rozetuil
bij Rozalie
de grote bugel zit in de sjees
bij Melanie
Marie-Katelijne Marie-Katerien
En Gaston
die zit 'In de Ton' ik vraag u pardon
Bolle wangen ballen bekkens
bugel en basson

⁸ Menschenetend Stee gedrocht

Guido Gezelle (1830-1899))

o Menschenetend stee gedrocht,
gij slindt bij honderdduizenden
den onbekenden levenstocht
der steewaards in verhuizenden !
o Stad, gij stierft van hongersnood,
gij stierft van levensdorstigheit,
ontbrake u eens dat daaglijksch brood,
ontbrake eens uwe angborstigheit
dat levend landvolk, arme en kleen,
dat, uit zijne overvloedigheit
van leven, laaft uw dor gebeen,
o stad, en uw' hoogmoedigheit !

⁹ Het angelus, in Nederland 'Engel des Heren', is een katholiek gebed dat van oudsher driemaal daags gebeden wordt: om 6, 12 en 18 uur. Bij het kleppen van het angelusklokje op die tijden stopten vroeger de gelovigen met hun werk om te bidden. Vóór het uitgaan van de lagere school voor de middagpauze werd in de jaren vijftig nog op de katholieke lagere school om 12 uur het 'Engel des Heren' gebeden, wat – door de lengte van het gebed en daarmee het uitstel van het uitgaan van de school – bij kinderen (in ieder geval bij FdV) wrevel opwekte.

¹⁰ Mattheüs 7:13: ... breed is de weg, die tot het verderf leidt, ...